

ԲՆԱԳԱՏՄԱԿԱՆ

ԲՆԱԳԱՆ ԵՒ ԲՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲՈՒՆ

(Հարստիւն-Բուս-Ստիւն)

Սկզբնական գործերու սկսելուն պէս՝ քիմիական փոփոխութիւն յառաջ կու գայ։ Մկունքն որ հանգիստ կեցած ատեն բնաւ թթու չունին մէջը, Պուս-Բուստի ըրած փորձին համեմատ՝ գործելու սկսածին պէս՝ թթու մը կը գոյանայ, ըր Սկիւի եւ Պերսէլիոս Բոյ-Լաֆոնթիւն (acide lactique) անուամբ՝ մկունքներէն յառաջ բերին։ Ո՛րչափ մկունքն շատ աշխատին, նոյնչափ շատ կաթնաթթու կ'ունենան — Բլեդին վրայ ալ սոյն երեւոյթը կը տեսնուի, եւ կրնանք ընդունիլ որ իր գործունէութեան քիմիական արդիւնքն է։

Ասանոց վրայ եղած փորձերն ստոյգ ցուցուցին, որ այս կաթնաթթուն յոգնածութիւն յառաջ կը բերէ։ Դնդերաց (musculature) մէջ այս թթուն սրկելով՝ անոնց գործունէութիւնը կը նուազի կամ բոլորովին կը դադրի, իսկ մկունքն ջրով լուսալով՝ նորէն գործելու ատակ կ'ըլլայ։

Գործարանի մէջ այս կաթնաթթուն ժողովուելուն պէս՝ նոյն անդամը կը յոգնի։ Յոգնութիւնն անցընելու համար, հարկ է որ այս թթուն հեռացուի։ Մարմնոց մէջ գտնուած կաթնաթթուն՝ թթուանումով կրնայ գիրաւորստացուիլ, այսինքն թթուանին՝ անոր տարրին հետ գիրաւոր կը միանայ, որով ածխաթթու եւ ջուր յառաջ կու գայ։ Ասով մկունքն յոգնեցուցիչ նիւթէն կը մաքրուի կ'ազատին։

Այս իրականութեան վրայ յենելով՝ Բուսէր հաստատեց իր դրութիւնը։ — Եթէ բովանդակ գործարանները գործելու անասակ ընող կաթնաթթուն ժողովուի, առնուած բոլոր թթուանին՝ այս նիւթը սպառելու կը գործածուի։ Եթէ ցորենէն առնուած թթուանէն աւելի ածխաթթու դուրս տանք, ինչպէս վերն ըսինք, ահա եկած է ատենն, ուր հարկ է որ գործելու ատեն պակասած թթուանին տեղը բերենք։

Այս կրկին գործողութիւնները, այսինքն՝ կաթնաթթուն սպառելու համար, եւ ցորենի պակասած թթուանին տեղը լցնելու համար թթուանին առնուլը՝ մեր մկունքն եւ ջրերը քիչ մը ժամանակ անգործունէայ կ'ընեն։ Եւ այս վայրկեանս՝ յորով թթուանին պակասութեան համար գործարաններն անգործունէայ կ'ըլլան, եւ ըզնից գործելու ընթացքը կը փոխէ, այս վայրկեանս է զոր Բուս կ'անուանենք։

Այս է քունը, որուն՝ բնութեան օրէնքն զմեր մարմինը կը ստիպէ։ Սակայն թերեւս մեր սիրելի ընթերցողը տակաւին չգիտնայ թէ այս միջոցին հոգին մարմնոցն հետ ինչ յարաբերութեան մէջ է։ Բայց կրնայ ասոր վրայ հանգիստ քննալ, վասն զի գեառ ոչ մեք եւ ոչ ալ ուրիշները գիտեն։ Կրնայ ըլլալ որ կաթնաթթուն զատ ուրիշ բան մը ծածկուած ըլլայ ասոր տակ։

Քանի մը խօսք ալ արուեստական քնոյ վրայ, այսինքն քնաբեր միջոցներու վրայ խօսինք։ Արուեստական քուն բերող կամ ջղաց յօրինուածութիւնը թմրեցնող շատ միջոցներու մէջն է գլխաւորները նշանակները։

Առաջինն ափսոս (opium, օփիւմ) է։ Մորփեոս հին ափսոսալածաբանն ողիմպիական հանգիստը փոխուելէն ի վեր, թէպէտ եւ ափսոսնի հետ շատ ուրիշ միջոցներ կը գործածուին, ի վերայ այս ամենայնի ափսոսնի գործածութիւնը միշտ առաւելագոյն է։ Ոչ միայն արեւելք՝ ուր սովորական բանն էր քրծած է եւ հաստարակ կ'ուտուի, այլ աշխարհոս ուրիշ կողմերն ալ մեծ յարգ ունին։ Օրինակի աղագաւ Հիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց մէջ տարին 250,000 ֆունտ ափսոս կը գործածուի, եւ բժշկաց ու գեղագործաց ըսածին նայելով՝ հազիւ երրորդ մասը բժշկական դեղերու։

Ափսոսին պոսպէս շատ գործածուելուն պատճառը՝ գրգռիչ ազդեցութիւնն է։ Եթէ քիչ քանակութեամբ առնուի, հանգիստ եւ դիւրութիւն կու տայ, մասնոր կարողութիւններն աւելի կը սրին, եռանդանոյց յուզմունք մը յառաջ կու գայ, երեւակայութիւնը կը սկսի գեղեցիկ գեղեցիկ պատկերներ ստեղծել, եւ միով բանիւ՝ մարդս կը գուարթանայ — կ'արեւնայ։ Բայց եթէ շատ առնուի, ճիշդ հակառակ ազդեցութիւն յառաջ կու գայ։ Գործարանները փոխանակ գրգռուելու՝ կը թոյլան կը տկարանան, շարժումները կարծես թէ ակամայ կ'ըլլան, ոտքերը կը դեգրւին, կը դադրուին։ Ընզուն կը ծանրանայ, զգայարանը կը բխանան, եւ քունն աննուաճելի կերպով կը տիրէ մարդու։ Եթէ աւելի շատ առնուի, այնպէս թմրութիւն կը պատճառէ, որ ինչ միջոց որ բանեցնենք՝ անագուստ կ'ըլլայ, իսկ եթէ շափեն աւելի շատ առնուի՝ ըզնից կը քայքայէ եւ մահ յառաջ կը բերէ։

Ջրերը գրգռող ամէն դեղերու պէս, ափսոս ալ, որպէս զի միշտ գիտուած ազդեցութիւնն յառաջ բերէ, պէտք է քիչ քիչ առնուլ

եւ հետզհետեւ քանակութիւնն աւելցնել, այնպէս որ կան ափոսիկ վարժողներ, որ արտաքայ կարգի շատ կ'առնուն եւ ընտա չեն ֆիասիր. ուր եւ իժէ չվարժողներ առնելու ըլլան, հարկ է որ մահացու ազդեցութեան տակ ընկճին:

Բնափոխն (morphine) ալ, զոր ափոսն է կը հանեն, գրեթէ նոյն ազդեցութիւնն ունի:

Ափոսին ընկերն է՝ բլորուկ կամ բլորա-կերպ (chloroforme) ըստածը. բժշկին ձեռքը սքանչելի եւ անմահ դեղ մըն է այս: Թառա-ջագոյն դժնդակ վիրահատութիւնները (operation) հիւանդին արթուն եղած ատենը կ'ըլլային, որով անտանելի ցաւեր կը կրէր. բայց հիմայ արուեստական քնոյ միջոցաւ գրեթէ առանց ցաւի կը կատարուին: Բլորուկն եթէ հարկ եղած զգուշութիւններով ի գործ դրուի՝ բնա-վտանգաւոր չէ:

Նախ եւ յառաջ կը ցուցնէ ազդեցութիւնը քթի կամ բերնի գործարանաց վրայ քաղցր գրգռութիւն մը պատճառելով: Բլորուկ առ-նողը տեսակ մ'անոյշ զմայլութեան մէջ կ'իյնայ, իսկ զգայարանքն իրենց բարակ զգայութիւնը կը կորսնցնեն: Չնոքն եւ ոտքը կարծես թէ կ'ընդարանան, մտաւոր ձայներն հեռուէն կու գան. շրջակայ առարկաները մշուշի պէս կ'երեւան, խորհրդոյ յստակութիւնն եւ պայծա-ռութիւնը բոլորովին կը միմնայ, եւ թմբեալն երացնելու աշխարհի մը մէջ կը թափառի. խորհուրդներն արագ արագ զերար կը յաջոր-դեն, եւ թմբեալը կը սկսի բանդագուշել: Իր նկարագրին եւ իմութեան հիմնական ցանա-զան իրաց վրայ կը բարբառնէ, եւ սրտին ամե-նածածուկ յանդանքներն անգամ՝ անկապ եւ անսանձ լեզուն կը յայտնէ: Թմբեալը բնա-ըրած ձեւերը չ'իմանար, որով շատ անգամ իր բոլորտիքը գտնուողներուն անհաճոյ բաներ կ'ընէ: Այսպիսին սաստիկ անհանգիստ կ'ըլլայ, եւ սովորականէ գուր զօրութիւն կը ցուցնէ: Բայց այս վիճակը քիչ մ'ետքը հակառակին կը փոխուի: Ըստ մեծի մասին՝ կամաց կամաց, բայց շատ անգամ ալ յանկարծ կը տկարանայ եւ կ'ընդարմանայ: Անդամներն ուժամաքի վար կը կախուին, բոլորովին անզգայ կ'ըլլայ, աշուր-ները կը գոցուին. միով բանին թմբեալը քնա-ցող մարդուն կը նմանի, որ բոլորտին հան-դիպած իրերէն բնաւ լուր չունի: Եթէ թմբու-թիւնը հարկաւորէն աւելի շարունակուի, մեծա-մեծ ֆիասներ յառաջ կու գան. բայց ճարտար բժշկին ձեռքն անփնաս միջոց մըն է բլորուկը:

Նորագոյն ժամանակներս քուն բերելու

համար բլորուկի նման ուրիշ նիւթ մըն ալ կը գործածեն, որ է բլոր-ալգորը (chloralhydrate): Ասիկայ ճերմակ սաղաձեւ բիւրեղացեալ աղ մըն է, որ ալգալեան հեղանիութեամբ մէջ՝ բլորա-կերպի եւ միջմթթիւի բաժնուելու յստակու-թիւնն ունի: Այս յստակութենէն յառաջ կու գայ իր քնաբեր ազդեցութիւնն: Արեւն ալ-գալեան հեղանիւթ մ'ըլլալուն, այս բաժա-նումն արեան մէջ յառաջ կու գայ, եւ բլորու-կով խառնեալ արեւն՝ հասարակ բլորուկի շոգւոյն պէս գործարանները կը թմբեցնէ եւ կը քնացնէ: Ասոր ազդեցութիւնն ալ շատ ա-րագ է: Եթէ բաւական քանակութեամբ առնուի՝ նախ մարդուս վրայ անդիմադրելի յոգնածութիւն մը կու գայ եւ ծանր քուն կը տրի վրան:

Ծծմբոյ կէթեր ըստածն ալ բլորուկին յստակութիւններն ունի: Խաւքին ամբողջութեանը համար յիշելը հոս նոր ժամանակներս ատամ-նաբոյժներու գործածած թմբեցուցիչ միջոցն, որ թէ շուտ կ'ազդէ, եւ թէ սթափեցնելն դիւ-րին է: Այս միջոցն է բորական-նախորստ կազը՝ (gaz oxydule d'azote) որ ռա-դիո-քսէն կու կրուի, վասն զի զթմբեալն արտաքայ կար-գի զուարթ կ'ընէ: Սակայն մեծապէս զգուշու-թիւն կը պահանջէ: Բլորակերպը գրեթէ ան-փնաս թմբեցուցիչ միջոց մըն է, իսկ բորական-նախորստը դժբախտաբար շատերուն մահուան պատճառ եղած է: Միւնիսէնի բժշկապետը՝ Տաթթոր Նուսպաուս վիրահատութեան համար բլորակերպով 18,000 հիւանդ թմբեցուց, ա-ռանց մէկուն կենաց ֆնաս հասցընելու, ուր բորական-նախորստով թմբած 280 հոգւոյ մէջէն մէկը նոյն վիճակի մէջ մեռաւ:

Թերեւս քննադատ ընթերցողը խորհուրդ մ'ունենայ թէ ինչու արդեօք քնաբեր միջոցնե-րու կարգը չենք գտներ կաթնաթթիւն ալ, որ արդէն ինչպէս տեսնը, բնական քնոյն պատ-ճառն է: Ստոյգ է որ պլաշայլ կողմանէ առեալ՝ կաթնաթթիւն իրերու քնածու գեղ ամէնուն կը յանձնուի: Սակայն եղած փորձերը գեւ շատ քիչ ըլլալուն, չեն կրցած որոշ վճիռ մը տալ թէ իրօք նոյն ազդեցութիւններն ունի: — Ան պոժ բարի քիշեր եւ քաղցր քուն մաղթելով կը բաժ-նուի ընթերցողէս, խոտանալով որ եթէ մէյ մ'ալ զիրար տեսնելու առիթը պատահի, ըն-դարձակագոյն կրնանք կաթնաթթիւն վիճակն եւ պաշտօնն որոշել: